

AKADEMİAR DERGİSİ

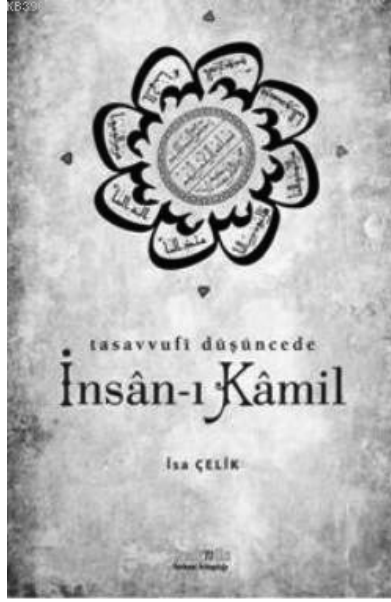
YIL: 2017 (ARALIK) - SAYI: 3 - s. 243-247

■
İsa Çelik,
TASAVVUFÎ DÜŞÜNCEDE İNSÂN-I KÂMİL,
Kaknüs Yay., İstanbul 2010, 192 s.

Arş. Gör.

AHMET VURAL

Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Umûmî olarak İslam düşüncesinde, husûsî olarak da tasavvuf felsefesinde insanın mahiyeti ve konumu önem arz etmektedir. İnsan yaratılış itibarıyla Allah'ın yeryüzündeki halifesidir.¹ Nitekim Allah Teâlâ, kulları ile irtibatı, Peygamberler ve onların vârisleri aracılığıyla gerçekleştirmektedir. İnsanın Allah'ın yeryüzünde halifesi olması itibarıyla, O'nun bütün isim ve sıfatlarını kemâl derecesinde temsil eden ve onların tecellilerine mazhar olmuş şahsiyetlere insan-ı kâmil denilmektedir. İnsan-ı kâmil mevzuu, tasavvufî düşüncede üzerinde en çok durulan konulardan biri, belki de en önemlisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

İsa Çelik'in² kaleme almış olduğu, insan-ı kâmil konusunda derli toplu bilgi veren bir eseri (Tasavvufî Düşüncede İnsân-ı Kâmil) tanıtarak ve değerlendirmesini yaparak istifadelerine sunmak istiyoruz.

¹ Bakara, 2/30.

² Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Tasavvuf Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

Tanıtımını yaptığımız bu eser; ana hatlarıyla bir giriş, iki bölüm, değerlendirme ve sonuç kısmından müteşekkildir.

Giriş kısmında kavramsal çerçeveyi oluşturan “insân”, “kemâl”, “insân-ı kâmil” kavramları mutasavvıfların eserlerinden, geleneksel ve çağdaş literatürden de istifade edilerek izah edilmiş, akabinde diğer inanç sistemlerinde insân-ı kâmil ile ilgili kavramların anlam alanları tahlil edilmiştir.

Birinci bölümde çalışmanın temelini oluşturan insân-ı kâmil mevzusu, “Tasavvufî Düşüncede İnsân-ı Kâmil” ana başlığı ve “Tasavvufî Bir Kavram Olarak İnsân-ı Kâmil”, “İnsân-ı Kâmilin Mertebeleri”, “İnsân-ı Kâmilin Hususiyetleri”, “İnsân-ı Kâmil İle İlgili Temel Kavramlar” şeklinde dört alt başlık olarak ele alınmıştır.

Tasavvuf felsefesinin temel kavramlarından birisi olan insân-ı kâmil; gerek Hz. Peygamber zamanında gerek asr-ı saadetten sonra ve ilk devir sûfilerinin kullandığı bir kavram değildir. Bu tabiri ilk defa kullanan sûfinin İbnü'l-Arabî olduğu kabul edilmektedir. (s. 136) İnsân-ı kâmil fikri, varlık fikrinin devamı ve onunla alakalıdır. Nitekim İbnü'l-Arabî'ye (ö. 638/1240) göre kâinat ilk önce ruhsuzdu. Tıpkı cilâsı vurulmamış bir ayna gibiydi. Âdem bu cilâsız aynanın cilâsı ve ruhu olmuştur. Ona göre küçük âlem olan insan büyük âlemin bütün hakikatlerini kendinde toplamıştır. İnsân-ı kâmil Allah'ın bütün isimlerini bilen tek varlıktır. İnsân-ı kâmil, maddî ve manevî bütün kemâl mertebelerini kapsamaktadır. İnsân-ı kâmil, Hz. Muhammed'dir. Ancak O'nun tarihî şahsiyeti değil, henüz Âdem balçık halinde iken peygamber olan Hz. Muhammed'dir. Yani Hakikat-i Muhammediyye'dir. İnsân-ı kâmil, varlığın ve hilkatin gayesidir. Zirâ ilâhî irâde ancak onun vasıtasıyla tahakkuk edebilir. Dolayısıyla mutasavvıflara göre insân-ı kâmil olmasaydı Allah Teâlâ hakkıyla bilinemezdi. (ss. 30-31)

İnsân-ı kâmil konusunda Muhyiddin İbnü'l Arabî (ö. 638/1240), Abdülkerim Cîlî (ö. 1428) gibi mutasavvıflar bu konudaki düşüncelerini geniş çerçevede ifadelendirmişlerdir. Bilhassa Abdülkerim Cîlî selefine nazaran insân-ı kâmil konusunu daha sistematik bir şekilde incelemiştir. İnsân-ı kâmil görüşü, İbnü'l-Arabî'nin felsefesinin kaçınılmaz sonucu olduğu halde, Cîlî'de insân-ı kâmil anlayışı, sistemin

hareket noktasıdır. İbnü'l-Arabî'de bütün sistem varlığı dayanırken, Cîlî'de varlık da dâhil bütün sistem, insân-ı kâmile dayanmaktadır. (ss. 43-44)

Müellif insân-ı kâmilî üç mertebede ele alarak incelemektedir: İnsân-ı kâmil olarak Hz. Muhammed (s.), verâset sahibi insân-ı kâmil ve insanları manen terbiye eden insân-ı kâmil. İnsân-ı kâmil'in zirvesi Hz. Peygamber (s.)'dir. Tasavvuftaki insân-ı kâmil, özel anlamda Hz. Muhammed (s.)'dir. Kâmil insanın en mükemmel örneği olan Hz. Peygamber (s.)'in her devirde bir temsilcisi vardır. Mutasavvıflara göre Hz. Muhammed'in (s.) her zaman diliminde, o zamanın en kâmil kişisi ile suretlenmesi söz konusudur.³ Bu kişi de ikinci mertebedeki veraset sahibi insân-ı kâmidir. Nur-i Muhammedî'nin sahibi her asırda tek olan insân-ı kâmilin haricinde, Allah Teâlâ'nın kullarını irşad ile görevlendirdiği insân-ı kâmiller de vardır. Bunlarda üçüncü mertebedeki insân-ı kâmillerdir. (ss. 38-49)

Müellif diğer alt başlıkta da insân-ı kâmilin hususiyetlerinden bahsetmektedir. Özellikle Erzurumlu İbrahim Hakkı (ö. 1194/1780) hazretlerinin *Marifetnâme* adlı eserinden ve ilgili konuyla alakalı yazmış olduğu risâlesinden istifade ederek insân-ı kâmilin vasıflarını sıralamaktadır. Akabinde insân-ı kâmile verilen isimleri zikretmektedir.

Birinci bölümün içerisinde dördüncü ve son alt başlık olarak da insân-ı kâmil ile ilgili temel kavramları sıralayarak bu kavramların izağını yapmıştır. Müellifin tespit edebildiği tasavvufî düşüncede insân-ı kâmil ile alakalı kullanılan temel kavramlar şunlardır: Tenezzülât-ı seb'a, etvâr-ı seb'a, Hakikat-i Muhammediyye, kâmil tabiat ve Hakikat-i Muhammediyye, kâmil tabiat ve insân-ı kâmil, â'yân-ı sâbite, kelime, kutub, halifetullah ve hâtemü'l-evliyâ. (ss. 61-108) Bu kavramlar anlaşılır bir üslupla tek tek ele alınarak açıklanmıştır.

İkinci bölümde ise yazar, insân-ı kâmilin Allah (c.c.) ile münasebeti, Kur'an ile münasebeti, toplum ile münasebeti ve kâinat ile münasebetini analiz etmektedir. Bu bölümle ilgili olarak şu kısımları okuyucu ile paylaşmak istiyoruz: Allah Teâlâ insana büyük bir de-

³ Bu ifadeye açıklık getirmek gerekirse; kanaatimizce yukarıda da müellifin ifade ettiği gibi burada kastedilen Hz. Peygamber'in tarihî şahsiyeti değil, henüz Adem balçık halinde iken peygamber olan Hz. Muhammed'dir.

ğer atfetmekte ve onu yeryüzünde halifesi olarak görevlendirdiğini ifade etmektedir. Allah Teâlâ'nın isim, sıfat ve fiillerinin kendilerinde en fazla tecelli ettiği şahsiyetler insân-ı kâmiller olup, Rabbimiz ile insanlar arasında, peygamberlerden sonra, birer iletişim ve köprü vazifesi görmektedirler. Kur'an-ı Kerim de insana dünya ve ahiret mutluluğunu temin etmek üzere indirilmiştir. İnsân-ı kâmil-toplum münasebetine gelince, toplumun eğitilmesi, ruhî ve manevî terakkisi insân-ı kâmiller vasıtasıyla ifa edilmiştir. Yani insân-ı kâmil ve toplum iç içedir. Son tahlilde insân-ı kâmil ve kâinat arasındaki münasebete değinecek olursak, sûfilere göre kâinattaki her varlık Allah Teâlâ'nın isim ve sıfatlarından sadece birinin tecellisine sahipken, buna mukabil insân-ı kâmil, Allah Teâlâ'nın bütün isim, sıfat ve fiillerinin tecellisine mazhardır. (ss. 109-133)

Müellif eserin sonuç kısmında ise genel olarak ele almış olduğu konuları özetlemiş ve değerlendirmede bulunarak kitabını hitama erdirmiştir. Eserin dil ve üslubunun hemen her kesimden insana hitap edecek şekilde sade, akıcı ve anlaşılır bir düzeyde olduğunu ayrıca ifade etmek istiyoruz.

Son olarak da İsa Çelik'in insân-ı kâmil ne demek, kâmil bir insan olmak adına neler yapılmalı noktasındaki değerlendirmelerine yer vermek istiyoruz: İnsân-ı kâmil olmak demek, aslında kâmil manada dört başı mamur müttakî bir mü'min olmakla eş anlamlıdır. Bu hususu şöyle izah edebiliriz: Bir mü'min, Allah Teâlâ'nın emir ve yasaklarını harfiyen yerine getirme gayreti yanında, farz ve vacip ibadetlere ilave olarak Peygamber (s.)'in hayatlarında icra ettikleri nafîle ibadetleri de ifa etmeye çalışmalıdır. Bununla birlikte, bütün insanların elinden ve dilinden emin olduğu, kendisi için istediği bir iyiliği başka bir mü'min kardeşi için de istemeyen ve nihaî tahlilde ahlâkî açıdan olgun, kâmil bir mü'min olmak demek, birçok insan için, insân-ı kâmil olmak demekle aynı muhtevayı çağrıştırmaktadır. (ss. 141-142)